

Alteracions en la forma de cognomenar-se i les seves raons històriques, socials i demogràfiques: el cas de l'Oficialitat de Barcelona als segles XVI-XVII*

Changes in the Catalan way of being surnamed and historical, social and demographic reasons for them: the case of the Barcelona Main Deanship in the 16th and 17th centuries

per Joan Pau Jordà, Joana Maria Pujadas-Mora, Anna Cabré

Centre d'Estudis Demogràfics - Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM:

L'onomàstica catalana actual s'ha vist condicionada per diversos processos històrics, socials i culturals que es van iniciar cap a la fi de l'edat mitjana i l'examen dels quals pot facilitar la reconstrucció del comportament demogràfic de la població en el passat. La combinació de tots aquests factors desembocà en grans canvis en la distribució i nombre de cognoms a l'alta edat moderna. Aquest treball proposa analitzar des d'una perspectiva de conjunt quins foren els factors demogràfics i sociohistòrics que condicionaren l'aparició, la pervivència o l'extinció dels cognoms catalans entre els segles XVI i XVII. Per tal d'assolir aquest objectiu s'ha recorregut als Llibres d'Esposalles conservats a la Catedral de Barcelona, que ofereixen una gran riquesa onomàstica i persistència al llarg dels temps.

PARAULES CLAU:

Onomàstica, cognoms, alta edat moderna, poblament, Barcelona, expòsits, lliberts, estratègies matrimonials, creixement demogràfic.

ABSTRACT:

Catalan onomastics has been conditioned by various demographic, political and social processes which have imparted to it singular characteristics over the course of centuries since the middle ages, and the examination of which may facilitate the reconstruction of population behaviour in the past. The combination of these factors resulted in a significant number of changes in the distribution and number of surnames in the early modern age. This paper aims to analyse from an overall perspective the demographic and socio-historical factors which determined the emergence, permanence or extinction of Catalan surnames in the sixteenth and seventeenth centuries. The source are the Marriage License Books from the Diocese of Barcelona, which offer continuity over time and great onomastic richness.

KEY WORDS:

Onomastics, surnames, Early Modern Age, settlement, Barcelona, foundlings, freedmen, matrimonial strategies, demographic growth.

* Aquest treball forma part del projecte de recerca de doctorat de Joan Pau Jordà, «Aproximació a les migracions històriques a través de l'estudi de la informació nominal», dirigit per les Dres. Anna Cabré i Joana Maria Pujadas-Mora. El projecte està finançat pel programa FPU Espanyol (AP 2010-5699) i és part de l'Advanced Grand «Cinc segles de matrimonis» (ERC-2010-AdG_20100407) IP. Dra. Anna Cabré. Els autors volen agrair la col·laboració de tot l'equip del 5CofM.

Data de recepció: març 2015; versió definitiva: juny 2015.

L'onomàstica catalana actual és el reflex de diversos processos històrics, socials i culturals que es van iniciar al final de l'edat mitjana, i l'examen dels quals pot facilitar la reconstrucció del comportament demogràfic de la població en el passat. D'aquesta manera l'aparició, la pervivència i l'extinció dels cognoms,¹ així com el seu nombre i distribució al territori, es troba estretament lligada a factors diversos com serien les estratègies matrimonials, la capacitat de reproducció efectiva de la població, els fluxos migratoris, els mecanismes socioculturals d'adopció, la creació de noves formes d'anomenar-se o les normes socials i lleis que regulen la transmissió dels cognoms.² A més, cal tenir present que bona part dels cognoms catalans tenen els seus orígens en la revolució antroponímica europea dels segles XI-XII. Aquest procés va suposar la substitució de tota una sèrie de noms propis d'origen romà i germànic per un sistema de denominació que, essencialment, consistia a afegir al prenom un *cognomen* (originàriament un malnom, nom de casa o sobrenom).³

1. Utilitzarem en aquest treball el terme genèric *nom* en el sentit general de la paraula (pre-nom, cognom, sobrenom...) precisant el tipus de nom de què es tracta quan sigui necessari. Per tant, entendrem per *pre-nom*, el nom de pila; per *cognom*, el nom de família; per *renoms*, els identificadors no formals dels individus i les seves famílies (com ara els noms de casa o sobrenoms, que afecten tota una família, i els malnoms, mots i àlies, que identifiquen de manera informal a un sol individu). De la mateixa forma, farem referència al *linatge*, entès com la línia d'ascendència d'una família. Aquesta terminologia, que és presa de l'onomàstica, és estreta de G. SALINERO, «Introducción. Movilidad y antroponimia», dins G. SALINERO i I. TESTÓN (ed.), *Un juego de engaños. Movilidad, nombres y apellidos en los siglos XV a XVIII*, Madrid, Casa de Velázquez, 2010, 1-8.

2. Una aproximació general sobre els factors històrics, demogràfics i socials que pogueren alterar les formes de cognomenar-se a la monarquia hispànica a l'edat moderna es pot trobar, per exemple, a M. BOURIN i P. MARTINEZ SOPENA, *Anthroponymie et migrations dans la chrétienté médiévale*, Madrid, Casa de Velázquez, 2010 1-368; i a G. SALINERO i I. TESTÓN, *Un juego de engaños...*, 1-393. De la mateixa manera, una síntesi de la relació entre onomàstica i demografia es pot trobar a E. SÁNCHEZ-COMPADRE, «Biodemografía, una apuesta para el estudio biológico de las poblaciones», *Revista de Demografía Histórica* 19, 2001, 71-86. Així mateix, entre molts d'altres, els treballs de D. G. KENDAL, «The genealogy of genealogy branching processes before (and after) 1873», *Bulletin of the London Maths Society* 7, 1974, 225-253; o N. YASUDA, L. L. CAVALLI-SFORZA, M. SKOLNIK i A. MORONI, «The evolution of surnames: an analysis of their distribution and extinction», *Theoretical population biology* 5, 1974, 123-142, serien il·lustratius de les recerques pioneres desenvolupades des del camp de l'estadística i la biodemografia sobre l'aparició i extinció dels cognoms. Finalment, des de l'onomàstica, alguns exemples d'estudis que s'aproximen a les causes que poden alterar el nombre de cognoms al si d'una població serien els de M. TESNIÈRES, «L'extinction des noms de famille», *Héralique et généalogie* 22, 1980, 24; N. BROUARD, *L'extinction des noms de famille en France: une approche*, París, INED, 1989, 1-22; V. FESCHET, «La transmission du nom de famille: en Europe occidentale (fin XIXe-début XXe siècles)», *L'homme* 169, 61-87; o P. HILT, «La transmission du nom du point de vue du juriste», *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence* 60, 238-242, entre molts d'altres.

3. Sobre els orígens dels cognoms catalans i la seva gestació fins al principi de l'edat moderna, vegeu, per exemple, els treballs de L. TO, «Antroponimia de los condados catalanes (Barcelona, Girona y Osona, siglos X-XIII)», dins *Antroponimia y sociedad: sistemas de identificación hispano-cristianos en los siglos IX a XIII*, Santiago de Compostela, Secretariado de Publicaciones e Intercambio Editorial, 1995, 371-394; E. GUINOT, *Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, València, E. Climent Editor, 1999, 94-95;

Aquesta fórmula va quedar posteriorment fixada en les famílies com a llinatges als segles XIII-XIV, i des d'aleshores es transmet de pares a fills per via masculina.⁴ A l'alta edat moderna, emperò, tot i trobar-se aquests mecanismes de transmissió extensament generalitzats i consolidats en els territoris de parla catalana, es produí alhora una elevada variabilitat onomàstica. Aquesta alta variabilitat desembocà en poc temps en grans canvis en la distribució i nombre d'antropònims. Aquests canvis han estat ben documentats per historiadors i demògrafs mitjançant diversos estudis locals i regionals a Catalunya i el País Valencià per als segles XVI i XVII.⁵ A tall d'exemple, s'ha constatat l'aparició d'entre un 40% i un 60% de nous cognoms que no hi eren presents a la fi de l'edat mitjana. Així mateix, un percentatge similar desaparegué dels registres en el mateix lapse de temps. Tot i l'evidència d'aquesta alta variabilitat antroponímica, fins al moment, són escasses les recerques que han aprofundit en les causes que la pogueren produir. Això és deu a que bona part dels estudis onomàstics s'han centrat fins ara en aspectes filològics, en detriment d'altres àrees de coneixement com són la història o la demografia.⁶

Aquest treball proposa analitzar, des d'una perspectiva de conjunt, quins són els factors demogràfics i sociohistòrics que expliquen la variació antroponímica entre els segles XVI i XVII, atenent especialment a les desviacions en la transmissió dels

C. LALIENA, «Los sistemas antroponímicos en Aragón durante los siglos XI y XII», dins DIVERSOS AUTORS, *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, PUUV, 2011, 297-326; E. GUINOT, «Colonització feudal i antroponímia. De Catalunya al País Valencià (segles XII-XIV)», dins DIVERSOS AUTORS, *Congrés Internacional...*, 2001, 103-118; E. GUINOT, *Sobre prenom i cognoms. L'antroponímia medieval, eina d'anàlisi històrica. Discurs llegit en la sessió inaugural del curs 2002-2003*, Barcelona, IEC, 2002; L. TO, «De la montagne à la mer? Anthroponymie et migrations dans les comtés catalans aux IXe et Xe siècles», dins BOURIN i MARTINEZ-SOPENA, *Anthroponymie...*, 123-177; o E. GUINOT, *La antroponímia como indicador de la repoblación en el sur de la Corona de Aragón (siglo XIII)*, dins BOURIN i MARTINEZ-SOPENA, *Anthroponymie...*, 195-211.

4. D. ROIGÉ, «Antroponímia Catalana», dins R. AMIGÓ (coord.), *Introducció a l'onomàstica*, Lleida, Fundació d'Estudis Ilerdencs, 1991, 38-39; GUINOT, *Sobre prenom i cognoms...*, 10-11.

5. Aquestes estimacions s'han extret de: J. SÁNCHEZ-ADELL, «Onomàstica y movilidad de población en la Villa de Castellón de la Plana (siglos XIV-XVIII)», *Saitabi* 28, 1978, 33-68; J. REDAL, «Onomàstica i demografia. Els llinatges d'Alaquàs al segle XVIII», dins DIVERSOS AUTORS, *Actes del X Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, València, 1986, 316-319; A. MAS I MIRALLES, «Antroponímia i població de Santa Pola entre el 1589 i el 1877», dins *Actes del XVIè Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica*, Castelló de la Plana, 1992, 411-423; C. CUADRADA, «Barcelona (ss. XIV-XV): migracions, demografia i economia», dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als Decrets de Nova Planta*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2003, vol. 1, 323-332; R. FERRER-NAVARRO, «Onomàstica medieval valenciana: la comarca de la Plana Baixa», *Societat d'Onomàstica: Butlletí Interior* 108, 157-183; J. APARICI, «Vicisitudes demogràfiques en Vila-Real durant el segle XV», *Saitabi* 59, 2009, 97-116. Així mateix, aquestes estimacions també han estat estretes del pòster presentat a l'European Population Conference el 13 de juny de 2012 a Estocolm per J. P. JORDÀ, J. M. PUJADAS-MORA i A. MORAGUES amb el títol «Approaching migrations through family names, the Barcelona Area (1451-1901)».

6. F. BÁEZ DE AGUILAR, «La onomàstica como medio de referenciación, tipologización y universalización históricas», *Interlingüística* 16, 2005, 72.

cognoms. Així, s'estudia el pes de les migracions, la capacitat de reproducció efectiva de la població o els canvis de cognoms fets per expòsits o lliberts, entre d'altres. Mitjançant aquest enfocament es mira d'entendre la complexitat del sistema de cognomenació català a l'alta edat moderna més enllà dels mecanismes generals de transmissió patrilíneal del cognom. Per tal d'assolir aquest objectiu s'ha recorregut als Llibres d'Esposalles conservats a la Catedral de Barcelona, que han estat seleccionats per la seva riquesa onomàstica i persistència al llarg dels temps. Així, aquest registre ens permet disposar de tots els cognoms recollits a l'àrea de Barcelona (250 parròquies a 1900) al llarg de l'alta edat moderna, cosa que facilita l'observació de les continuïtats i canvis en l'onomàstica catalana. L'origen històric dels Llibres d'Esposalles es troba al segle XV, quan el setembre de 1409, el papa Benet XIII (1328-1423) va atorgar a la catedral de Barcelona un privilegi fiscal per a la seva construcció i posterior manteniment (seria possible que l'atorgament d'aquesta regalia fos, de fet, la confirmació d'un impost ja existent al segle XIV). Aquest privilegi va concretar-se en una taxa que gravava, d'acord amb l'estatus socioeconòmic del contraent, tots els matrimonis celebrats a la diòcesi, amb una variació de l'import a pagar des de 12 lliures (per a l'alta noblesa) fins a la gratuïtat entre els declarats pobres (*Amore Dei*).⁷

Tractament de les dades

La informació continguda als Llibres d'Esposalles ha estat recollida a la *Barcelona Historical Marriage Database* (BHMD), una base desenvolupada en el marc de l'Advanced Grant «Five Centuries of Marriages» (5CofM), dirigit per la professora Anna Cabré. Concretament, s'ha seleccionat un conjunt de dades que abasten els anys compresos entre 1573 i 1643 i que està format per 61.361 matrimonis i 7.661 cognoms corresponents als nuvis registrats a l'àrea de l'Oficialitat, deganat principal de la diòcesi de Barcelona (volums 47-81 dels Llibres d'Esposalles) (mapa 1).⁸ Aquesta recerca s'ha centrat únicament en aquest període perquè aquests setanta anys són uns dels moments de més riquesa i qualitat informativa de tota la BHMD, especialment en comparació de la informació recollida en volums anteriors (el primer Llibre d'Esposalles data de 1451 i no s'han conservat fins als nostres dies els anys compresos entre 1455 i 1481). Així, aquesta època és única atès que recull dades referents als nuvis i els seus pares així com el seu origen geogràfic (apareix en més del 85% dels casos).

7. F. CARRERES I CANDI, «Les obres de la Catedral de Barcelona (1298-1445)», *Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras* 49, 1913, 24; J. BAUCCELLS, «Esposalles de l'arxiu de la catedral de Barcelona: un fons documental únic (1451-1905)», *Arxius. Butlletí del Servei d'Arxius* 35, 1-2.

8. És possible que els antropònims recollits a la ciutat de Barcelona, per una banda, i a la resta de l'Oficialitat per una altra, seguissin dinàmiques parcialment diferents al llarg del temps. Nogensmenys, el reduït nombre de casos observats a la BHMD amb relació a algunes formes de canvi d'identitat (lliberts, expòsits) fa impossible portar l'anàlisi a una escala parroquial, la qual cosa ens ha obligat a tractar l'Oficialitat com un conjunt en aquest estudi.

MAPA 1
L'àrea de la diòcesi de Barcelona i la seva divisió en deganats,
dins el context de Catalunya

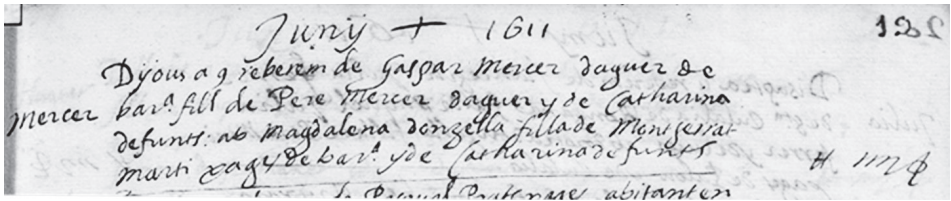
L'ombregiat correspon a l'Oficialitat de Barçena.

Font: elaboració pròpia a partir de la BHMD.

Entre els segles XVI i XVII les llicències matrimonials no només recolliren informació com ara el cognom del marit i els prenom dels contraents, sinó que també introduïren informació sobre els prenom dels pares i el cognom patern de la núvia. En aquest sentit, cal destacar l'elevada qualitat de les dades: en el 99% dels casos apareixen els prenom dels contraents i el cognom del nuvi, i només en el 13,5% dels registres hi manca la informació referent als prenom dels pares i el cognom del pare de la núvia.⁹ Durant aquests anys els Llibres d'Esposalles també recolliren variables no nominatives, com ara la taxa pagada segons el nivell social, les ocupacions, els estats civils i els respectius orígens (entesos com el lloc de naixement) i/o les residències dels futurs contraents i dels seus progenitors. A continuació es presenta un cas exemplificant de llicència matrimonial corresponent a aquest període (imatge 1).

9. En la major part de casos en què falta informació referent a la núvia, aquesta és expòsita, lliberta o pobra de solemnitat.

IMATGE 1
Exemple de llicència matrimonial (1573-1643)

Font: BHMD.

Juny 1611.¹⁰ Dijous a 9, rebérem de Gaspar Mercer, daguer de Barcelona, fill de Pere Mercer, daguer, y de Catharina, defunts, ab Magdalena, donzella, filla de Montserrat Martí, pagès de Barcelona, y de Catharina, defunts. IIII sous.¹¹

Emperò, hi ha certes excepcions en la confecció original de la font: quan la núvia era vídua, no era identificada amb el cognom patern, sinó amb el del marit mort, del qual es registrava el prenom, cognom i ocupació:

Dit dia rebérem de Galseran Reverter,¹² pagès, habitant en la Rocha, viu-do, ab Marianna, viuda de Antich Anglada, pagès de Sant Pere de Vilamajor. 4 sous.¹³

De la mateixa manera, quan els contraents no eren nascuts a Catalunya –11.987 nuvis d'un total de 61.361 (19,5%)– la informació sobre els seus pares en general no apareixia (99,8% dels casos), i l'individu era identificat només pel seu lloc d'origen:

Dit dia rebérem de Pere Pi,¹⁴ pagès de Fransa, habitant en lo Hospitalet, viu-do, ab Antiga, donzella, filla de Joan Viver, pagès, habitant en Barcelona y de Montserrada. 4 sous.¹⁵

Finalment, cal dir que la transcripció fonètica dels noms,¹⁶ les diferents varietats dialectals del català, la formació i origen de l'escriptura i la influència d'altres llengües, especialment de l'occità, el francès i el castellà, foren factors que afavoriren

10. Al marge: «Mercer».

11. BHMD. Dia 11 de juny de 1611. Volum 66 (1611-1613) dels Llibres d'Esposalles, 19a.

12. Al marge: «Reverter».

13. BHMD. Dia 21 de setembre de 1638. Volum 79 (1637-1639) dels Llibres d'Esposalles, 92a.

14. Al marge: «Pi».

15. BHMD. Dia 3 de juny de 1615. Volum 68 (1615-1617) dels Llibres d'Esposalles, 16a.

16. No fou fins al principi del segle xx que es regulà l'ús del català estàndard a partir dels treballs de Pompeu Fabra. Si bé és cert que l'onomàstica, i especialment els cognoms, no sempre segueix el llenguatge normatiu, també és cert que hi ha formes normativitzades de cada cognom d'acord amb el llenguatge estàndard, tal com garanteixen l'Oficina d'Onomàstica de l'IEC; l'arti-

l'aparició de multitud de variants escrites d'un mateix cognom, cosa que pot generar sobreestimacions a l'hora d'analitzar-ne l'evolució. Per exemple, a continuació s'exposa un possible error de transcripció comès per l'escrivent en què es registra a una mateixa llicència matrimonial tres formes diferents de cognomenar a una mateixa família (*Xaudera*, *Xadera*, *Xauder*).¹⁷

Dilluns a 9 [de] desembre.¹⁸ Esteve Xadera, sabater del lloch de Bellver, Bisbat de Urgell, habitant en Barcelona, fill de Pere Xauder, teyxidors de lli defunt y de Anna, ab Maria Agna, donzella, filla de Joan Porró, pagès de la mateixa parròchia y de Joana, defuncts. IIII sous.¹⁹

Amb l'objectiu d'evitar les sobreestimacions presentades, s'ha recorregut a un procés d'harmonització de les dades. El resultat ha estat una taula de correspondències que ens permet disposar per a cada cognom de dos nivells de codificació (taula 1). D'aquesta manera s'han transcrit els cognoms literalment, per posteriorment agrupar-los en un primer nivell d'acord amb l'ortografia catalana estàndard. Finalment, en una segona etapa, les diferents variants normativitzades d'un mateix cognom han estat aglomerades d'acord amb diferents treballs onomàstics de referència.²⁰

cle 19.1 de la Llei 1/1998, de política lingüística; el Reglament del Registre Civil; i el Decret 138/2007, del 26 de juny, de la Generalitat de Catalunya.

17. D'acord amb D. ROIGÉ, «Antroponímia Catalana...», 38-39; i J. PEYTAUÍ, *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna. L'exemple dels comptats de Rosselló i Cerdanya (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2010, 363-390, els canvis més corrents en la grafia dels cognoms catalans en aquest període foren la supressió de la *r* final etimològica (*Bover-Bové*, *Cabrer-Cabré*...); el canvi de les *a* per *e* quan són àtones (*Bernat-Barnat*, *Cases-Casas*...); el canvi de la *o* per la *u* (*Dolcet-Dulcet*, *Gadall-Gudall*...); la confusió entre *b* i *v*; *s* i *c*, *ç*, *z*, *ss*; *y* i *i*; *j* i *g*; *l* i *ll* (*Valls-Balls*, *Rebull-Revull*; *Blai-Blay*, *Isern-Ysern*, *Pujals-Pugals*...); l'ús de la *ch* per la *c* (*Bosch-Bosc*; *March-Marc*...); i l'ús de la *b* a principi de paraula (*Homs-Oms*; *Homdedeu-Omdedeu*...). Aquests canvis es podien veure reforçats per l'actitud de l'escrivà. Així, d'acord amb el treball de PEYTAUÍ, *Antroponímia, poblament...*, 353-354, aquest podia actuar de tres maneres diferents davant un mot que desconeixia: podia conservar la grafia de l'original, sempre que sabés com s'escrivia; el podia adaptar a les formes i ortografia de la llengua d'acollida, si era el cas; i només en molt poques situacions, traduïa el cognom de la llengua original al català.

18. Al marge: «Xaudera».

19. BHMD. Dia 9 de desembre de 1619. Volum 70 (1619-1621), 29a.

20. El procés d'harmonització de cognoms s'ha basat principalment en els treballs de: F. B. MOLL, *Els llinatges catalans. Catalunya, País Valencià, Illes Balears*, Palma, Editorial Moll, 1959, 1-397; J. ALBAIGÈS, *El gran llibre dels cognoms catalans*, Barcelona, Edicions 62, 2005, 1-272; i s'han complementat amb altres obres com ara les d'A. M. ALCOVER, F. B. MOLL, *Diccionari català-valencià-balear: inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals*, Palma, Editorial Moll, 1993; o de J. COROMINES, *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Editorial Curial, 1995; així com amb llistes d'ocupacions com l'elaborada per C. GUIFRÉ, *Girona al segle XIV*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1984, 1-509; i C. BATLE, «Els Oficis a la Barcelona medieval: els capellers vers 1300», *Anales de la Universidad de Alicante* 9, 1993, 197-218; de prenom, com l'elaborat per J. ALBAIGÈS, *El gran llibre dels noms*, Barcelona,

TAULA 1

Taula de correspondències i variacions existents: exemple del cognom Ferrer

<i>Literat</i>	<i>Normativització</i>	<i>Harmonització</i>
Farre	Farré	Ferrer
Farrer	Farrer	Ferrer
Desfarrer	Farrer	Ferrer
Farer	Farrer	Ferrer
Fearer	Farrer	Ferrer
Fares	Farres	Ferrer
Farres	Farres	Ferrer
Fere	Ferré	Ferrer
Ferre	Ferré	Ferrer
De Ferrer	Ferrer	Ferrer
Farrer	Ferrer	Ferrer
Farrers	Ferrer	Ferrer
Ferer	Ferrer	Ferrer
Ferrer	Ferrer	Ferrer

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Volumes 47-81.

Característiques generals de les formes catalanes de cognomenar-se a l'alta edat moderna (segles XVI i XVII)

D'acord amb les dades que contenen els Llibres d'Esposalles, en el 96% dels casos el cognom es transmetia de pares a fills per via patrilineal (taula 2). Aquests resultats confirmen que, a la fi del segle XVI, a l'àrea de Barcelona, el sistema de nominació patrilineal es trobava en un període de maduresa, ja que la major part dels cognoms eren transmesos mitjançant aquesta fórmula des de temps enrere.²¹

Edicions 62, 2004, 1-403; i de geographies, com l'elaborat per E. MOREU-REY, *Toponímia catalana. Assaig de bibliografia*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1974, 1-57. Posteriorment, aquells cognoms rars i poc freqüents que no han pogut ser identificats amb els dits recursos han estat rastrejats en línia a pàgines webs especialitzades com ara www.ancestry.com o www.geneanet.com. Així mateix, en alguns casos els cognoms no identificats han estat revisats pel Dr. Joan Peytaví, lingüista i expert onomàstic de la Universitat de Perpinyà.

21. Com ja s'ha anat apuntant, ROIGÉ, «Antroponímia Catalana»..., 38-39 o GUINOT, *Sobre prenom i cognoms*..., 14, entre altres autors, ja indiquen com el sistema de cognomenació patrilineal es trobava estès a Catalunya a la fi del segle XIV. Emperò, cal tenir present que no és fins a 1870 que es regula oficialment mitjançant la Llei del Registre Civil de 1870 (article 48), com s'ha

Aquest fet és d'especial importància en aquesta recerca, ja que suposa poder identificar una estirp familiar amb un únic cognom, establint-se així una relació directa entre el nombre de cognoms existents i l'evolució demogràfica dels seus portadors:²²

TAULA 2
Principals fórmules de nominació a l'àrea de Barcelona (segles XVI-XVII) (%)

HOMES	Marits amb cognom patern: <i>prenom marit + cognom patern</i> .	94,5
	Marits amb altre cognom: <i>prenom marit + cognom que no correspon al patern</i>	4,5
DONES	Esposes amb cognom propi: <i>prenom esposa + cognom patern</i>	7,5
	Esposes sense cognom, identificades únicament amb el nom i el cognom del pare: <i>prenom esposa + l'expressió «filla de» + prenom pare esposa + cognom patern</i>	76,7
	Vídues sense cognom, identificades únicament amb el nom i cognom del marit difunt: <i>prenom vídua + l'expressió «vídua de» + prenom marit difunt + cognom marit difunt</i>	14,2
	Vídues amb cognom propi: <i>prenom vídua + cognom marit difunt</i>	1,6

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Volums 47-81.

Tal com il·lustra la taula 2, el sistema *prenom + cognom del marit* era la forma més comuna entre la major part de la població a l'alta edat moderna. Emperò, entre els grups socials benestants, com a forma de prestigi, era possible que es registrés més d'un cognom per individu o que el cognom de la dona es conservés (aquesta situació es dona en el 48,6% de les dones que paguen les taxes més elevades).

Diumenge a 23 rebérem dels senyors Hyacinto Sala,²³ ciutadà honrat de Barcelona, fill del senyor Jaume Sala, Ciutadà Honrat de Barcelona y de la senyora Eulàlia Sala y Servera, domiciliats en Barcelona ab la senyora Maria Ferrer y Viladomar, donzella, filla del senyor Anton Ferrer, burgés domiciliat en Barcelona, y de la senyora Marquesa Ferrer y de Viladomar. 1 lliura 4 sous.²⁴

de transmetre el cognom oficialment a Espanya, establint-se que un infant ha de ser cognomenat amb el primer cognom del pare i el primer cognom de la mare.

22. Si bé aquest estudi se centra en el període comprès entre 1573 i 1643, s'ha de destacar que als Llibres d'Esposalles corresponents als segles xv i principi del xvi (volums 1-46) s'ha observat també que el cognom ja era transmès de pares a fills per via patrilíneal en percentatges similars.

23. Al marge: «Sala».

24. BHMD. Dia 23 febrer de 1631. Volum 75 (1629-1631) dels Llibres d'Esposalles, 117a.

Així doncs, aquesta forma d'anomenar a l'individu permetia la seva plena identificació com a membre de l'elit política i social de Barcelona.²⁵

La influència dels fluxos migratoris sobre l'onomàstica

Barcelona, com la resta de ciutats d'Europa a l'edat moderna, es veié afectada per continus fluxos poblacionals. Aquestes migracions foren protagonitzades per excedents rurals i, en menor mesura, per grups de comerciants (italians, portuguesos), pelegrins, vagabunds i temporers.²⁶ L'entrada a l'àrea de Barcelona d'aquests habitants va suposar un element dinamitzador del mercat matrimonial, la qual cosa va permetre a la ciutat mantenir i fer créixer el seu gruix poblacional enfront d'un creixement natural negatiu endèmic.²⁷ Els moviments de població a Barcelona als segles XVI-XVII, a més, es van veure condicionats per una intensa i continua immigració provinent del Regne de França, que arribà a representar en el seu punt àlgid, més del 20% dels matrimonis.²⁸ Aquests immigrants eren, en la seva majoria, homes joves procedents del Migdia francès que fugien de les guerres de Religió (1560-1620)

25. R. SÁNCHEZ-SAUS, «De armerías, apellidos y estructuras de linaje», *En la España Medieval* 17, Madrid, 1994, 9; E. SORIA-MESA, «Genealogia y poder. Invención de la memoria y ascenso social en la España Moderna», *Estudios. Revista d'Història Moderna* 30, 2004, 22; E. SORIA-MESA, «Tomando nombres ajenos. La usurpación de apellidos como estrategia de ascenso social en el seno de la élite granadina durante la época moderna», dins DIVERSOS AUTORS, *Las élites en la época moderna: la monarquía española*, Còrdova, Universitat de Còrdova, 2009, 9-10.

26. Aquesta immigració rural, provinent principalment dels Pirineus, es veié reforçada per la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), decretada per Ferran II d'Aragó per resoldre el conflicte remença. Així, d'acord amb el treball d'A. MORENO, T. DOMENECH, J. GUNZBERG i J. PLANAGUMÀ, «Las crisis demográficas en Cataluña, siglos XIV al XVII. Algunas reflexiones», *Contrastes* 3, 1986, 28, la sentència va permetre a la pagesia trencar les seves relacions de vassallatge mitjançant el pagament d'una redempció, cosa que va facilitar una mobilitat camperola inexistent fins al moment.

27. V. PÉREZ-MOREDA i D. REHER, «Mecanismos demográficos y oscilaciones a largo plazo de la población europea», *Revista de Historia Económica* 3, 1986, 475; A. SIMON, «La demografía històrica a Catalunya: un balanç bibliogràfic», dins *La població catalana a l'edat moderna. Deu estudis*, Barcelona, Monografies Manuscrits, 1996, 27; M. J. V. ESCOBAR, «La familia en la Lleida del siglo XVI. Aspectos demográficos», dins F. CHACÓN i L. FERRER, *Familia, casa y trabajo*, Múrcia, Universidad de Murcia, 1997, 158; J. LUCASSEN i L. LUCASSEN, «The mobility transition revisited, 1500-1900: what the case of Europe can offer to global history», *Journal of Global History* 3, 2009, 14.

28. Respecte a l'emigració, en aquest treball s'assumeix que, en termes onomàstics, suposa un procés de constricció en el nombre de cognoms, així com, en termes demogràfics, una reducció de les probabilitats de reemplaçar la població mitjançant el seu creixement natural. A partir de la comparativa entre els orígens i les residències registrades a les llicències de matrimonis que conté la BHMD per al període 1573-1643, s'ha estimat un percentatge d'emigració de prop del 2,5% dels matrimonis. D'aquesta manera, l'emigració no suposà un factor determinant en l'extinció de cognoms en un període caracteritzat per l'atracció de població forana a la ciutat de Barcelona i la seva àrea d'influència.

i que es desplaçaven a Catalunya atrets pel relatiu buit poblacional,²⁹ la diferència entre salaris i la demanda de mà d'obra al Principat (taula 3).³⁰

TAULA 3
Origen dels nuvis immigrants recollits als Llibres d'Esposalles
(segles XVI-XVII)

	<i>Aragó</i>	<i>Europa</i>	<i>França</i>	<i>MH</i>	<i>Castella</i>	<i>Catalunya</i>
1581-1600	0,74	0,10	16,68	0,14	0,20	9,08
1601-1620	0,93	0,14	22,71	0,19	0,31	8,55
1621-1640	0,76	0,14	13,32	0,21	0,35	11,14

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Vols 47-81. Aragó: Corona d'Aragó exclosa Catalunya; Europa: Europa excloses les possessions de la monarquia hispànica; França: Regne de França; MH: monarquia hispànica a Europa; Castella: Regne de Lleó i Castella i Navarra; Catalunya: immigració interior catalana.

Aquests continus fluxos migratoris afectaren l'onomàstica catalana de l'època de diverses formes. Els Llibres d'Esposalles indiquen que entre els segles XVI i XVII un 65% dels cognoms apareixen per primera vegada registrats en el període 1573-1643 (*Llanés, Plantada, Sangés, Pertegàs, Lliberós, Masrugat...*). Un 30% d'aquests foren introduïts per la immigració de fora de Catalunya a l'àrea de Barcelona (93% d'aquests provinents del Regne de França). Aquesta estimació s'ha obtingut mitjançant la comparació dels cognoms portats per estrangers i els cognoms portats per autòctons. Com a conseqüència, en termes generals, podem afirmar que l'antroponímia catalana incrementà la seva riquesa i variabilitat durant aquests anys. En serien exemples de cognoms introduïts per nouvinguts originaris del Regne de França: *Dexeus* (apareix sis vegades entre 1573 i 1643), *Delort, Garés, Martorí, Ramfort* (apareixen cinc cops en el mateix lapse de temps), *Bonpàs, Bunyol, Casties, Deyma, Galtier, Garrós, Marsillac, Senach, Basolàs, Bessac, Bro, Busach, Calvinyach, Carpó, Crastes, Gaubert, Glanadell, d'Òlvena, Peiró, Quella* o *Raigada* (apareixen tres vegades). D'igual forma, serien casos il·lustratius de cognoms introduïts per pobladors provinents de la resta de la Corona d'Aragó (3% dels nuvis estrangers): *Fonollós, Gorries, Salazar* o *Vinaixa*; del Regne de Lleó i Castella i el Regne de Navarra (2%): *Aranda, Carrillo*; de les possessions de la monarquia his-

29. Aquest buit poblacional era conseqüència directa de la crisi de la baixa edat mitjana, que suposà a Catalunya la pèrdua d'un terç de la seva població entre els segles XIV i XV. A tall d'exemple, Catalunya incrementà els seus efectius de 220.000 habitants el 1497 a més de 475.000 el 1626. Aquesta estimació ha estat extreta d'A. SIMON, «La població catalana a època moderna. Síntesi i actualització» *Manuscripts* 10, Barcelona, 1992, 219.

30. E. MOREU-REY, *Els immigrants francesos a Barcelona. Segles XVI-XVII*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1959, 7-9; J. NADAL i E. GIRALT, *Immigració i redreç demogràfic: els francesos a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona, Eumo Editorial, 2000 [1960], 121-122; GUINOT, *Sobre prenom i cognoms...*, 14.

pànica a Europa (1%): *Hortó, Aníbal*; i de la resta d'Europa (1%): *Messina* (tots aquests registrats com a mínim tres vegades entre 1573 i 1643).³¹

TAULA 4

Els 15 cognoms portats freqüentment per la immigració provinent de la resta de Catalunya i la seva distribució entre els autòctons (1573-1643)

	<i>Reste de Catalunya</i>		<i>Autòctons</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Ferrer	59	13,3	1.269	14,6
Soler	50	11,3	783	9,0
Font	45	10,2	921	10,6
Puig	43	9,7	500	10,0
Mas	38	8,6	361	7,2
Prats	38	8,6	506	5,8
Serra	35	7,9	805	9,2
Duran	33	7,5	286	5,7
Vidal	33	7,5	587	6,7
Martí	30	6,8	640	7,3
Rovira	30	6,8	303	6,0
Vila	28	6,3	224	4,5
Torres	27	6,1	254	5,1
Valls	27	6,1	314	6,3
Cases	26	5,9	358	4,1

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Volums 47-81.

Els diferents fluxos poblacionals no només suposaren l'aparició de nous cognoms fins al moment aliens a l'onomàstica catalana, sinó que també van comportar la introducció d'altres que ja eren presents a l'Àrea de Barcelona al segle XVI, alterant la seva freqüència i distribució al si de la població (taula 4).³²

31. D'acord amb els diferents diccionaris de cognoms consultats: MOLL, *Els llinatges catalans...*; ALBAIGÈS, *El gran llibre...*; ALCOVER i MOLL, *Diccionari...*; COROMINES, *Onomasticon Catalonae...*, bona part d'aquests cognoms poden ser considerats rars i poc freqüents, si bé la major part pertanyen al corpus antroponímic català.

32. Cal destacar que segons el treball de SALINERO i TESTÓN, *Un juego de engaños...*, 3, cas a part foren aquells canvis d'identitat fruit de les migracions que anaren més enllà d'adoptar fonèticament i grafèmicament a les formes catalanes un cognom estranger. El fet migratori exigí moltes vegades un esment especial a l'hora de singularitzar un individu nouvingut per tal

TAULA 5

Els 15 cognoms portats freqüentment per la immigració provinent del Regne de França i la seva distribució entre els autòctons (1573-1643)

	<i>Regne de França</i>		<i>Autòctons</i>	
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Font	277	19,4	921	10,6
Serra	161	11,3	805	9,2
Puig	136	9,5	828	9,5
Martí	118	8,2	640	7,3
Soler	109	7,6	783	9,0
Costa	107	7,5	398	4,6
Ferrer	107	7,5	1.269	14,6
Prats	107	7,5	506	5,8
Abadia	103	7,2	194	2,2
Cases	102	7,1	358	4,1
Vidal	99	6,9	587	6,7
Sala	96	6,7	638	7,3
Bosch	88	6,1	519	6,0
Casesnoves	88	6,1	326	3,7
Pons	88	6,1	391	4,5

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Volumes 47-81.

En el cas de la immigració estrangera, majoritàriament provinent del regne de França, aquestes variacions en les freqüències i distribucions dels cognoms són conseqüència d'una antroponímia compartida entre Catalunya i Occitània a l'edat moderna. Cal tenir present que la gran major part d'immigrants dels segles XVI i XVII provenien del Migdia francès, i tenien com a llengua materna

de poder identificar-ho correctament, si esqueia, al seu lloc d'origen. D'aquesta manera, sempre que el migrant tingués la necessitat de ser identificat s'havia de recórrer a informació complementària, com ara l'origen, el nom de casa, la filiació, el mot, el sobrenom..., cosa que alterava la forma com era conegut a la comunitat d'acollida. En alguns casos –potser en aquells en què el cognom del portador era poc freqüent– el cognom estranger podia ser considerat un llast. D'aquesta manera és possible que la flexibilitat antroponímica existent als segles XVI-XVII fos utilitzada també per part del migrant per canviar el seu nom si així assolía un major grau d'integració social. També és possible –tal com afirma MOLL, *Els llinatges...*, 30– que, en alguns casos, l'individu acabés sent identificat amb un sobrenom d'origen toponímic que fes referència al seu lloc de naixement.

l'occità, una llengua amb forts vincles amb el català i que disposa d'un lèxic en bona part comú.³³ A tall d'exemple, els cognoms catalans *Ferrer*, *Serra* o *Prats* correspondrien als occitans *Ferrière*, *Sèrra* i *Prats*, respectivament³⁴ (taula 5).³⁵

Flexibilitat i excepcions en les formes catalanes de cognomenar-se

Tot i que, com ja s'ha fet constar, el costum d'heretar el cognom patern es trobava àmpliament estès a l'àrea de Barcelona, també va ser comú que els individus fossin registrats de maneres diverses al llarg de la seva vida segons les diferents formes d'identificar-se que li concedien les diferents instàncies socials i administratives de l'època. D'acord amb diversos estudis previs, podem afirmar que, a l'edat moderna, la major part dels canvis en les formes de cognomenar-se es donaven entre les dones, els nins, els joves, els esclaus i els servents.³⁶ Això era degut al fet que aquests eren identificats amb el seu prenom i una filiació que prenia com a referència el cap de família masculí –fos el pare, el marit o el patró. En el cas de les dones, a més, moltes vegades (39,89% dels casos recollits als Llibres d'Esposalles en què apareix el cognom femení) el cognom era feminitzat:

Disabte a VIII del dit,³⁷ rebérem de les esposalles de Antoni Puigvert, moliner de draps, fill de Reinyer Puigvert y de Beatriu, difunts, de Sant Celoni, ab Hierònima Yserna, donsella, filla de Jaime Ysern, pagès y dona Ilisabet, difunts, de Vilasar. IIII sous.³⁸

33. GUINOT, *Sobre prenom i cognoms...*, 14; F. VALL-LLOBERA, *La immigració occitana (s. XV-XVII)*, Barcelona, Projecte de Memòria Històrica-INH, 2010, 10; PEYTAUÍ, *Antroponímia, poblament...*, 122-127.

34. PEYTAUÍ, *Antroponímia, poblament...*, 353-354. Cal suposar que foren aquests els cognoms més habituals portats per la immigració provinent del Regne de França, i no d'altres, perquè també eren els cognoms més freqüents al Migdia francès. En aquest sentit, vegeu, per exemple, el treball de J. ASTOR, *Dictionnaire de noms de familles et noms de lieux du Midi de la France*, Millau, Éditions du Beffroi, 2002. A més, hauria estat possible que els escriptors de l'època registressin als Llibres d'Esposalles els cognoms occitans, gens aliens a ells, d'acord amb les formes catalanes. D'aquesta manera, els cognoms occitans i catalans s'haurien transcrit d'igual forma tot i ser originàriament diferents.

35. Aquests resultats, doncs, permeten identificar alguns cognoms catalans especialment característics entre algunes de les comunitats immigrades, si bé no és l'objecte principal d'aquest estudi. Així, per exemple, *Prats*, *Vila* o *Cases* es trobarien un 40-48% més representants entre la població no nascuda a l'àrea de Barcelona, i *Abadia* (225% més) o *Font* (83% més) serien característics entre els immigrants provinents del Regne de França.

36. T. VINYOLÉS, *Les barcelonines a les darreries de l'edat mitjana (1370-1410)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1976, 17; R. SÁNCHEZ i I. TESTÓN, «Sistemas y perspectivas de los estudios de antroponimia en la España Moderna», dins A. ADDOBATI i G. SALINERO, *L'Italia dei cognomi. L'antroponimia italiana nel quadro mediterraneo*, Pisa, The University Press, 2010, 85.

37. Al marge: «Puigvert».

38. BHMD. Dia 9 de febrer de 1577. Volum 48 (1575-1577) dels Llibres d'Esposalles, 116v.

Cas a part eren els fills il·legítims i els esclaus,³⁹ entre d'altres, que, com que no eren reconeguts, no disposaven d'un cognom al qual afiliar-se. Així, els noms es modificaven segons les circumstàncies, i això va propiciar un ús indistint de diferents identificadors al si d'una mateixa família i/o llinatge.³⁹ D'aquesta manera, a l'àrea de Barcelona, s'han detectat a través dels Llibres d'Esposalles entre un 3% i un 4% d'interrupcions en la transmissió dels cognoms familiars.⁴⁰ Aquestes alteracions han estat classificades segons la seva tipologia en tres grups diferents: expòsits, lliberts i canvis en les formes de cognomenar-se de caràcter públic (taula 6).

TAULA 6
Excepcions més comunes en la transmissió patrilineal del cognom
(1573-1643) (%)

	1573-1600	1601-1620	1621-1643	Total
Fills de l'Hospital	0,04	0,12	0,07	0,09
Lliberts	0,01	0,03	0,01	0,02
Canvis de cognom	4,5	2,5	2,7	3,2

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Volums 47-81.

Expòsits

A l'àrea de Barcelona els expòsits eren identificats en néixer en molt de casos únicament mitjançant el seu prenom seguit de termes com ara «fill de l'hospital», «fills de l'hospital general de Barcelona» o «fill de pares incògnits». Posteriorment, a edat adulta, era molt possible que se'ls hi adjudiqués un cognom:⁴¹

39. SÁNCHEZ i TESTÓN, «Sistemas y perspectivas...», 103.

40. Per tal de poder fer aquesta comparativa, s'han hagut de seleccionar aquells casos en què apareix el nom i els cognoms dels contraents i els seus pares: 26.968 casos. Aquest valor es presenta tan baix per comparació del nombre total de matrimonis registrats als Llibres d'Esposalles (61.361 entre 1573 i 1643) perquè, com ja s'ha fet referència, a les llicències matrimonials de la majoria dels immigrants no apareix cap referència als seus progenitors.

41. Diferents estudis així ens ho podrien indicar: M. A. SECO, «La obra asistencial de Expósitos de Soria y el patronato de los Linajes», *Investigaciones Históricas: Época Moderna y Contemporánea* 21, 2001, 73-76; o F. ALFARO, J. A. SALAS-AUSSENS, «Inserción social de los expósitos del Hospital de Gracia de Zaragoza en el siglo XVIII», *Obradoiro de Historia Moderna* 10, 2001, 22-23, entre molts d'altres. Així mateix, d'acord amb MOLL, *Els llinatges...*, 261-266; E. MOREU-REY, *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1993, 1-205, hi ha cognoms com ara *Trobat*, *Ventura*, *Bord*, *Bastard*, *Hospital*, o *Deulofoeu* amb clares referències a circumstàncies relacionades amb el fet de ser fruit d'un naixement extramatrimonial o il·legítim.

Dit dia Macià Ventura, treballador de Barcelona, fill del Hospital General de Barcelona, ab Maria, donsellà, filla de Joan Ramon, cistaller, habitant en Mataró y de Beneta muller sua. 4 sous.⁴²

A Barcelona només una petita part de la població registrada es trobava en aquesta situació, 37 casos per al conjunt dels matrimonis recollits entre 1573 i 1643. Aquest baix nombre d'expòsits pot ser degut, en gran part, a l'elevada mortalitat infantil existent entre aquest grup poblacional: prop d'un 60% o 70% dels nins expòsits moria abans d'arribar a edats adultes.⁴³ També pot ser conseqüència del fet que els fills il·legítims es casessin menys, veient-se desfavorits en el mercat matrimonial de l'època.⁴⁴ Nogensmenys, aquest baix nombre de casos pot ser també fruit dels diferents processos de canvi i adopció de nous cognoms experimentats per aquest grup de població abans de contraure matrimoni.⁴⁵

Lliberts

Els esclaus a la Catalunya moderna eren coneguts sempre mitjançant el nom del seu propietari. D'aquesta manera, si accedien a la llibertat, era necessari que adoptessin una nova identitat com a homes lliures.⁴⁶ En aquest estudi, els lliberts han estat identificats mitjançant les observacions anotades a les llicències matrimonials, en què s'especificava si algun dels contraents era un antic esclau. Per al conjunt de matrimonis analitzats entre 1573 i 1643 només s'han identificat 5 casos. Per exemple, aquest de la darrereria del segle XVI:

42. BHMD. Dia 9 de juny de 1641. Volum 81 (1641-1643) dels Llibres d'Esposalles, 9r.

43. A. RUBIO, «La asistencia *hospitalaria* infantil en la Valencia del siglo XIV: pobres, huérfanos y expósitos», *Acta Hispanica ad Medicinam Scientiarumque Historiam Illustradam* 2, 1982, 159-191; M. VILALTA I ESCOBAR, *Població, família i treball a la Lleida del segle XVI*, Lleida, Universitat de Lleida, 1991, 185-192; o T. VINYOLÉS, «L'esperança de vida dels infants de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona», *Anuario de Estudios Medievales* 43, 2013, 301-302. A més, si es comptabilitzen com a expòsits els portadors de cognoms com ara *Trobat* o *Expòsit* registrats als Llibres d'Esposalles, el nombre de possibles expòsits entre 1573 i 1643 seguiria sent ínfim, ja que sumaria 44 individus i 0,16% dels casos.

44. Si bé no hi hem trobat cap referència per al cas català, s'ha constatat que els expòsits formaven part dels estrats socials més baixos i tenien, pel seu origen, problemes per accedir al mercat matrimonial, tal com indica el treball ja citat d'ALFARO i SALAS-AUSSENS «Inserción social...», 22-23.

45. Tal com afirmen RUBIO, «La asistencia hospitalaria...», 159-191; ALFARO i SALAS-AUSSENS, «Inserción social...», 11-27; o SECO, «La obra asistencial de Expósitos...», 47-102, cal tenir present que la cura de la majoria dels expòsits anava a càrrec de les institucions de caritat de l'època, que es responsabilitzaven de l'infant fins a la seva plena inserció en la societat. En alguns casos, era possible que al cap d'un temps d'haver estat abandonat, els pares biològics de l'infant reclamessin el seu fill, i que aquest fill recuperés el seu legítim cognom. També era possible, tot i que no era freqüent, que el nin expòsit fos entregat en afillament o acollit per la seva dida. Així, els més afortunats acabaven sent afillats a una família legalment, la qual cosa suposava una major seguretat i unes perspectives més favorables per a l'adoptat, amb una neteja del seu passat i una ràpida inserció social.

46. SÁNCHEZ i TESTÓN, «Sistemas y perspectivas...», 95.

Dit dia rebérem de Joan Hubach, moreno, pastisser, olim esclau del quendam mossèn Hubach, jutge del Real Consell, ab Hierònima, sirventa del honorable senyor compte de Sevilla, òlim sclava. 4 sous.⁴⁷

Com en el cas dels expòsits, no sabem si tots els antics esclaus van ser identificats com a tal als Llibres d'Esposalles, però sí que s'han constatat aquells casos en què l'esclau ho va reconèixer públicament. Cal dir que tot i ser un baix nombre, aquests resultats coincidirien amb la idea –desenvolupada per diversos autors– que Catalunya no era a l'edat moderna una societat esclavista.⁴⁸ L'esclau suposava durant aquest període fonamentalment una mà d'obra complementària de caràcter urbà i domèstic, especialment entre la baixa edat mitjana i l'alta edat moderna, que revestia de significacions socials i de prestigi als amos, i s'integrava en les estructures polítiques i socials com a substitut o com a alternativa al treball assalariat.

Així mateix, una altra de les causes que pogueren generar que només un reduït grup de lliberts fos identificat com a tal als Llibres d'Esposalles és la forma que tingueren de cognomenar-se, ja que en la major part dels casos els contraents portaven cognoms catalans comuns. Un cop alliberats, els antics esclaus afegien al seu prenom cristià, rebut amb el bateig, un cognom que els singularitzava com a nou membre de ple dret de la comunitat. Normalment, aquest solia coincidir amb el cognom, el prenom o el sobrenom del seu darrer propietari. S'establia així un vincle amb el passat esclau mitjançant la figura de l'antic amo.⁴⁹ Altres possibles formes de cognomenar-se, molt menys freqüents, eren aquestes en què el llibert s'identificava amb la seva ocupació (*Fuster, Mercader, Ferrer...*), amb el seu lloc d'origen (*Eslau, Moro, Grec...*) i, en pocs casos, amb el sobrenom *Llibert*.⁵⁰ Com a resultats d'aquests processos, la majoria dels esclaus alliberats als segles XVI i XVII portaren cognoms comuns (*Pujol, Gordiola, Castanyer...*), cosa que els fa molt difícil d'identificar únicament per l'onomàstica. Així, tot i que no pot ser confirmat amb les dades de què disposem, seria versemblant creure que amb l'objectiu de passar inadvertit, l'esclau al cap d'un temps de ser alliberat fos el primer interessat a fer desaparèixer qualsevol referència al seu passat.

47. BHMD. Dia 28 de gener de 1575. Volum 62 (1603-1605) dels Llibres d'Esposalles, 105a.

48. A. FURIÓ, «Esclaus i assalariats. La funció econòmica de l'esclavitud en la península Ibèrica a la Baixa Edat Mitjana», dins M. T. FERRER I MALLOL i J. MUTGÉ (ed.) *De l'esclavitud a la llibertat: esclaus i lliberts a l'Edat Mitjana*, Barcelona, CSIC, 2000, 29-31.

49. M. T. FERRER I MALLOL, «Esclaus i lliberts orientals a Barcelona. Segles XIV i XV», dins FERRER I MALLOL i MUTGÉ, *De l'esclavitud...*, 205.

50. Vegeu, per exemple, les llistes d'esclaus recollides als treballs de: J. H. DELGADO, *Els esclaus islàmics a Barcelona: blancs, negres, llors i turcs: de l'esclavitud a la llibertat*, Barcelona, Institució Milà i Fontanals, 2003, 27-105; A. ALBACETE I GASCÓN, «Els lliberts a la Barcelona del segle XV», *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 26, 2006, 148-158; als diferents treballs recollits a FERRER I MALLOL i MUTGÉ, *De l'esclavitud a la llibertat...*, 1-751; o a la tesi doctoral de J. ARMENTEROS, *La esclavitud en Barcelona a fines de la Edad Media (1479-1516). El impacto de la primera trata atlántica en un mercado tradicional de esclavos*, tesi doctoral inèdita dirigida per la Dra. R. SALICRÚ, Barcelona, Universitat de Barcelona, 2012, 731-1226, entre molts d'altres. Finalment, cal destacar que als Llibres d'Esposalles només 2 individus han estat cognomenats amb el sobrenom *Llibert* entre 1573 i 1643.

Canvis en la forma de cognomenar-se de caràcter públic

La major part de canvis en la forma de cognomenar-se recollits als Llibres d'Esposalles entre els segles XVI i XVII corresponen a tots aquells casos en què el cognom de l'espòs o l'esposa i el del seu pare no coincideixen (3,2% del total de casos). Aquests canvis en la forma d'identificar un individu eren de caràcter públic i reconegut, sense que hi hagués cap voluntat d'ocultació de l'antiga identitat. En molts casos, a més, apareix registrat al Llibre d'Esposalles l'antic cognom patern separat del nou per termes com ara «òlim», «abans» o «àlies» (p. e. *Cabanyes àlies Jornet*):

Dit dia, rebérem de les sposalles de Joan Jornet, perayre, fill de Pere Cabanyes, àlies Jornet, y de Margarida, de Aulesa de Montserrat, ab Agnès, donzella, filla de Pere Costaus, sastre, quòndam, y de Beneta, de la vila de Sparraguera. IIII sous.⁵¹

Aquesta forma d'identificació de l'individu (en què apareix un nou cognom, moltes vegades el de l'esposa o la mare, seguit pel cognom patern) s'ha relacionat amb estratègies de preservació i transmissió del patrimoni,⁵² o sol ser conseqüència de l'adopció d'un renom (nom de casa, sobrenom, malnom...) com a nou cognom de l'individu.⁵³

En aquest sentit, si bé les llicències matrimonials no indiquen les causes que produïren els canvis en la forma de cognomenar els individus, aquestes sí que poden ser intuïdes a partir de la bibliografia existent. Així, per al cas català, està plenament constatat que a l'edat moderna, de forma habitual, tot receptor de patrimoni que no fos membre directe de la família donant adoptava com a seu el cognom d'aquesta, i sent condició necessària per accedir-hi a l'herència.⁵⁴ En serien bons exemples les herències rebudes per nebots,⁵⁵ lliberts,⁵⁶ els canvis de cognom quan una família accedia a una nova propietat,⁵⁷ així com els canvis d'identitat vinculats al sistema de transmissió de l'herència basat en la primogenitura masculina.⁵⁸ D'aquesta manera, el cabaler que entrava en una casa en con-

51. BHMD. Dia 11 de gener de 1583. Volum 51 (1581-1583) dels Llibres d'Esposalles, 76r.

52. A. FLUVIÀ, *A la recerca dels nostres avantpassats*, Barcelona, Curial, 1995, 62.

53. A. LÓPEZ MONFORT, «Malnoms, una història del meu poble», dins *Jornades de Foment de la Investigació, Universitat Jaume I*, 1997, 1-9; A. TORRENTS i P. MARTÍ I RÀFOLS, «Las estrategias matrimoniales de una familia troncal», dins X. Roigé, *Familias de ayer, familias de hoy: continuidades y cambios en Cataluña*, Barcelona, Editorial Icaria, 2006, 127.

54. FLUVIÀ, *A la recerca dels nostres...*, 62.

55. TORRENTS i MARTÍ I RÀFOLS, «Las estrategias...», 127.

56. ALBACETE-GASCÓN, «Els lliberts a...», 161.

57. MOLL, *Els llinatges...*, 30.

58. Des de la darrereria del segle XIII, les Corts començaren a prendre acords legislatius que dibuixaren jurídicament aquest sistema de transmissió de béns (l'any 1343 es defineix la *llegítima* com una quarta part dels béns, deixant de banda la tradició goda, que perdurà a altres parts de la Corona d'Aragó i al sud català i que suposava 8 de 15 parts). L'altra peça legal que sustentà el sistema de primogenitura fou l'*heretament*, que consistí en la donació dels béns al futur hereu

treure matrimoni amb una pubilla normalment perdia el cognom patern i prenia el de la família que l'havia acollit.⁵⁹

També és possible que alguns d'aquests canvis d'identitat es fessin amb vocació de ser reconeguts com a membres dels grups de poder. Així, diversos autors han constatat que al llarg de l'edat moderna es produïren certs canvis de cognomenació entre els grups socials incipients amb l'objectiu amb l'objectiu d'identificar-se amb els membres dels estaments privilegiats.⁶⁰

Descendència efectiva i cognoms

Finalment, altre dels factors que condicionen l'evolució de l'onomàstica és la capacitat que tenen els portadors d'un cognom de transmetre'l. Així, un cognom no pot ser heretat de pares a fills si la continuïtat biològica és interrompuda, és a dir, si el nombre de fills per parella és insuficient per assegurar-hi la reproducció.

Per tal de poder estimar quina fou la descendència mitjana per matrimoni que es donà a l'àrea de Barcelona entre els segles XVI i XVII, s'hi han reconstruït 5.467 genealogies mitjançant el mètode de *rècord linkage*.⁶¹

TAULA 7
Descendència final neta a l'àrea de Barcelona per matrimoni (segles XVI-XVII)

<i>Nre. fills per parella</i>	<i>% parelles</i>	<i>Descendència final neta</i>
1	52,2	0,52
2	28,2	0,56
3	12,5	0,38
4	5,0	0,20
5 o més	2,1	0,11
Total	100,0	1,77

Font: elaboració pròpia a partir de les dades recollides a la BHMD. Anys 1573-1643. Volumes 47-81.

en el moment que contraïa matrimoni. A l'alta edat mitjana, es troben referències a dones primogènites que hereten el patrimoni familiar per sobre dels seus germans mascles. Posteriorment, als segles XVII i XVIII, el sistema de l'hereu arriba a la maduresa, amb la transmissió de l'herència majoritàriament per via masculina, i amb l'herència per a la filla primogènita només en cas d'absència de germans masculins. Aquesta aproximació al sistema de l'hereu s'ha extret de: FERRER, «Els canvis en...», 91-109; i de L. FERRER, *Hereus, pubilles i cabalers. El sistema d'hereu a Catalunya*, Barcelona, Editorial Afers, 2007, 1-432.

59. C. CUADRADA, «La pagesia medieval, una classe homògena (Anàlisi de la condició social dels camperols del Maresme, segles XIII-XIV)», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* 5, 70.

60. SORIA-MESA, «Genealogia y poder...», 22; SORIA-MESA, «Tomando nombres ajenos...», 9-10.

61. Aquesta estimació del nombre de fills que arribaren al matrimoni per parella s'ha fet a través de la vinculació entre el matrimoni dels pares i dels fills (*record linkage*). D'aquesta manera s'han relacionat les llicències de matrimonis d'aquells que es casaren entre 1573 i 1594, que

D'aquesta manera, d'acord amb les reconstruccions familiars realitzades mitjançant la informació recollida als Llibres d'Esposalles, es pot afirmar que aproximadament una mitjana d'1,77 fills per parella (descendència final) arribava a edats reproductives i contreia matrimoni entre els segles XVI i XVII.⁶²

Aquest resultat indicaria que el creixement natural de la població va ser negatiu durant aquest període a l'àrea de Barcelona. Així, durant aquests segles, per cada 200 pares i mares arribaren a edats reproductives 177 fills i filles, i això va suposar una constricció de la població d'un 11,5% per generació. Aquesta estimació coincideix amb diversos treballs previs sobre altres àrees urbanes de Catalunya i Europa, en què consten que les ciutats en l'època moderna tenien un creixement natural baix o negatiu.⁶³

Nogensmenys, el fet de tenir descendència que arribés a edats adultes i contragués matrimoni, no era sinònim d'assegurar la pervivència d'un cognom. El fet que la

entendrem que són els possibles pares, amb aquells que es casaren entre 1589 i 1643, que considerarem que són els possibles fills, mitjançant variables com són els prenomes, cognoms, ocupacions, llocs d'origen i residència o les taxes pagades per cada contraent. Concretament, de 22.630 possibles pares i 52.202 possibles fills s'han relacionat 5.467 pares amb els seus fills. Algunes de les causes que han pogut provocar que només es reconstrueixin un 10% de les genealogies possibles es troben en el fet que la vinculació de matrimonis porta implícit que únicament es reconstrueix la descendència final neta, és a dir, el nombre de fills que arribaven al matrimoni per parella. Emperò, les limitacions en la reconstrucció de genealogies ens fa considerar l'estimació realitzada com a un mínim reproductiu. Així doncs, variables com ara la mortalitat infantil, el nombre de parelles estèrils o el percentatge de població cèlibe no condicionarien l'estimació. Alhora, els fills que es casen fora de la diòcesi de Barcelona tampoc estan contemplats. En aquest estudi s'assumeix que aquest esbiaix no afectaria substancialment el càlcul de la reproducció efectiva mitjana per parella. Aquest *record linkage* s'ha realitzat mitjançant el programa Buscadedescendències, un programari desenvolupat en el marc del projecte 5CofM. Una aproximació més detallada al procés de reconstrucció de trajectòries de vida es pot trobar a: F. VILLAVICENCIO, J. P. JORDÀ i J. M. PUJADAS-MORA, «Reconstructing lifespans through historical marriage records of Barcelona from the sixteenth and seventeenth centuries», dins G. BLOOTHOOFT, P. CHRISTEN, K. MANDEMAKERS, and M. SCHRAAGEN (eds.), *Population Reconstruction*, Chapter 10, Suïssa, Springer International Publishing Switzerland, 2015, 199–216.

62. En essència, el nombre mitjà de fills per parella o descendència final neta s'ha calculat adaptant l'indicador demogràfic homònim (DFN) a les característiques de la informació continguda als Llibres d'Esposalles. Així, la DFN es calcula amb dades transversals, multiplicant el nombre de naixements per cada grup d'edat de la mare, obtenint així la taxa de fecunditat específica. Posteriorment les taxes específiques de fecunditat són ponderades pel nombre de mares que arribaren a edats reproductives. La suma de totes les taxes específiques dona la DFN, que és el nombre de fills que arriben a edats reproductives. Els Llibres d'Esposalles només aporten informació referent als fills de cada matrimoni que arriben a edats de contreure matrimoni, és a dir, ens informen directament de la descendència final neta. Per tal de calcular-la, s'ha ponderat el nombre de fills per parella pel seu pes al si del conjunt de la població. La suma d'aquesta ponderació donarà la DFN, que en aquest cas és 1,77 fills/filles per parella. Així doncs, la DFN = $1 * 52,2 + 2 * 28,2 + 3 * 12,5 + 4 * 5,0 + 5 * 2,1 = 1,77$.

63. PÉREZ-MOREDA i REHER, «Mecanismos demográficos...», 475; SIMON, «La demografía histórica...», 27; ESCOBAR, «La familia en...», 158; LUCASSEN i LUCASSEN, «The mobility transition revisited...», 14.

transmissió dels cognoms a Catalunya fos per via patrilineal implicà també que la descendència femenina no pogués transmetre el llinatge familiar.⁶⁴ Així, als cognoms que desapareixien com a conseqüència del creixement natural negatiu de la població, s'hi han de sumar aquells cognoms portats per dones, que es perdien normalment en contraure matrimoni. D'aquesta manera, si es té en compte aquesta variable, el percentatge de branques per cognom a Catalunya que s'extingien en el lapse d'una generació s'elevaria durant aquests segles del 11,5% mencionat fins al 55% del total de línies familiars descendents, d'acord amb la descendència efectiva estimada i assumint que aproximadament la meitat dels contraents que arribaven a edats reproductives eren homes.⁶⁵

A tall de síntesi

Al llarg d'aquest estudi s'han anat identificant algunes de les causes que condicionaren les excepcions en la transmissió dels cognoms a l'edat moderna. D'aquesta manera es pot afirmar que el sistema de nominació vigent durant aquest període es caracteritzava per la seva estabilitat, ja que la major part de cognoms eren heretats de pares a fills per via patrilineal (96% dels casos observats). Nogensmenys, alhora, a l'àrea de Barcelona es va donar una alta variabilitat onomàstica entre els segles XVI i XVII que ha de ser considerada multicausal, sent explicada només per la conjunció de diferents fenòmens de caràcter demogràfic, històric i social.

Així les característiques demogràfiques dels segles XVI i XVII potenciaren aquesta variabilitat en un àmbit intergeneracional. Les elevades taxes de mortalitat, especialment en les primeres edats, unides a una baixa natalitat urbana, suposaren que, de generació en generació, desapareguessin multitud de cognoms a causa de la falta de continuïtat biològica. En aquest sentit, el fenomen clau per assegurar la pervivència i transmissió dels cognoms a l'àrea de Barcelona als segles XVI i XVII foren les migracions. Els continus fluxos poblacionals que sofrí la zona permeteren suplir àmpliament la pèrdua d'efectius fruit d'un creixement natural negatiu endèmic. Aquesta contínua entrada de cognoms provocà també alteracions en l'antroponímia catalana, alterant la freqüència i distribució dels cognoms ja presents. Així, aquesta conclusió coincideix amb diversos treballs previs que també destaquen la importància d'aquest fenomen demogràfic en la configuració del corpus antroponímic.

64. Si bé en la major part dels casos els cognoms eren transmesos de pares a fills per via masculina, hi hagué certes excepcions en la transmissió del cognom que permeteren la perpetuació de llinatges femenins, com s'explica més endavant; és, per exemple, el cas de les pubiles, tal com afirma FLUVIÀ, *A la recerca...*, 62.

65. Aquest còmput s'ha obtingut a partir de calcular, d'acord amb la reconstrucció de genealogies entre 1573 i 1643, quants descendents que arribaven a edats reproductives per parella eren dones. Així, aproximadament la meitat dels individus foren de sexe femení (d'1,77 fills i filles de mitjana, s'estima 0,88 filles per parella), i això suposà d'acord amb el nombre de descendents masculins, una extinció intergeneracional de cognoms d'un 55% del total de branques descendents, perquè això suposaria que, de 200 cognoms portats per pares i mares, només s'arribessin a transmetre 90 cognoms a les generacions posteriors.

nímic català.⁶⁶ En aquest sentit, cal recordar les paraules del Dr. Joan Peytaví en la seva obra de referència *Antroponímia, poblament i immigració a la Catalunya moderna*, on afirma que «[...] l'aportació de la immigració occitana a la Catalunya moderna [...] ha transformat profundament i durablement el panorama patronímic. En un context de necessitat física de substitució de població i d'integració facilitada, s'ha generat un conjunt estable però canviant que s'ha mantingut des de mitjans del segle XVI a mitjans del segle XX».⁶⁷

Paral·lelament s'ha observat que alguns individus foren cognomenats de diferents formes al llarg de la seva vida d'acord amb la seva situació dins la societat a cada moment. A tall d'exemple, com s'ha mostrat, totes les dones perdien el cognom patern en contraure matrimoni. Tots aquests processos d'alteració i canvi intrageneracionals es van veure dinamitzats, en menor mesura, per la inexistència d'una normativa ortogràfica catalana estàndard i la falta d'una legislació que regulés les formes de transmissió dels cognoms fins a època contemporània. Cal dir, a més, que ha quedat palès al llarg d'aquest treball que la supervivència d'un cognom no només es veié determinada pels mecanismes de transmissió i les capacitats de reproducció efectiva de la població, sinó que també es va veure condicionada per canvis causats pels errors de transcripció, l'adopció de sobrenoms o les estratègies econòmiques i socials de cada moment. En aquest sentit, en serien exemples els lliberts, els fills il·legítims i els cabalers. Si bé s'ha de recalcar que aquests factors no foren el principal element d'alteració i pèrdua de cognoms (només afectaren entorn d'un 3-4% dels matrimonis), són fonamentals per entendre la complexitat de les situacions que condicionaren la transmissió d'aquests a època moderna.

Per concloure, s'ha de remarcar que, tot i la seva riquesa i continuïtat en el temps, els Llibres d'Espasalles han mostrat certes limitacions. El fet de ser un registre matrimonial no ens ha permès rastrejar l'evolució onomàstica dels contraents des del seu naixement. D'aquesta manera, les estimacions fetes sobre els canvis en la forma de cognomenar-se s'han de considerar com un mínim. Així, podem suposar que s'ha produït un cert subregistre en el nombre d'exposits i lliberts. Seria possible, doncs, que part d'aquests individus, un cop arribats a la vida adulta, haguessin aconseguit amagar el seu origen abans de casar-se, ja que els hi suposaria un llast. De la mateixa manera, ha estat impossible determinar mitjançant els Llibres d'Espasalles els canvis d'identitat il·legítims fets amb vocació d'ocultació. Uns canvis als quals només ens podem apropar, de forma molt indirecta, mitjançant actes de judicis i plets.⁶⁸ De la mateixa forma, l'expulsió dels jueus (1492-1493) i l'expulsió dels moriscos (1609-1614) van ser també causes de canvi d'identitat

66. GUINOT, *Sobre prenom i cognoms...*, 10-14; MAS, «Ideologia, topònims i llinatges. Algunes consideracions sobre l'ús de la toponomàstica i de l'etimologia com a font per a l'estudi de l'origen dels "repobladors" de Mallorca (segles XIII i XIV)», *Mayurqa* 123-143; o GUINOT, *Sobre prenom i cognoms...*, 10-11; VALL-LLOBERA, *La immigració occitana...*, 122-127, entre molts d'altres.

67. PEYTAVÍ, *Antroponímia, poblament...*, 863.

68. Vegeu, per exemple, el treball de SÁNCHEZ-RUBIO i TESTÓN, «Fingiendollamarse... para no ser conocido. Cambios nominales y emigración a Indias (siglos XVI-XVIII)», *Norba. Revista de Historia* 21, 2008, 213-239.

col·lectiva amb vocació d'ocultació de la identitat predecessora i de desaparició forçada de cognoms, molt difícils d'identificar mitjançant els registres històrics.⁶⁹ Sigui com sigui, amb vista a futures investigacions, seria interessant complementar les aproximacions fetes amb informació referent a naixements, baptismes, defuncions i canvis de propietat. D'aquesta manera, per a futures investigacions, és imperant recórrer a fonts de caràcter notarial i als registres parroquials de l'època que puguin complementar aquest article.

Annex. Principals cognoms registrats als Llibres d'Esposalles entre 1573 i 1643

Cognoms introduïts per la immigració estrangera. Cognoms introduïts per immigrants provinents del Regne de França: *Barús* (6 casos, el 0,78‰), *Bessac* (3 casos, el 0,39‰), *Bonamaisó* (3 casos, el 0,39‰), *Bonpàs* (3 casos, el 0,39‰), *Bartés* (5 casos, el 0,65‰), *Boixer* (4 casos, el 0,52‰), *Borja* (3 casos, el 0,39‰), *Bro* (3 casos, el 0,39‰), *Bunyol* (4 casos, el 0,52‰), *Calvinyach* (3 casos, el 0,39‰), *Carpó* (3 casos, el 0,39‰), *Carrillo* (3 casos, el 0,39‰), *Castet* (3 casos, el 0,39‰), *Cava* (4 casos, el 0,52‰), *Constantí* (4 casos, el 0,52‰), *Cor* (3 casos, el 0,39‰), *Crastes* (3 casos, el 0,39‰), *Cura* (5 casos, el 0,65‰), *Delòs* (3 casos, el 0,39‰), *Delort* (5 casos, el 0,65‰), *Deyma* (4 casos, el 0,52‰), *Dexeus* (6 casos, el 0,78‰), *D'Òlvena* (6 casos, el 0,78‰), *Escober* (3 casos, el 0,39‰), *Esquirol* (4 casos, el 0,52‰), *Fost* (5 casos, el 0,65‰), *Fullaraca* (4 casos, el 0,52‰), *Garrós* (4 casos, el 0,52‰), *Garés* (5 casos, el 0,65‰), *Gaubert* (3 casos, el 0,39‰), *Glanadell* (3 casos, el 0,39‰), *Hortó* (3 casos, el 0,39‰), *Labèrnia* (3 casos, el 0,39‰), *Llotja* (3 casos, el 0,39‰), *Longavila* (4 casos, el 0,52‰), *Londres* (3 casos, el 0,39‰), *Marsillach* (4 casos, el 0,52‰), *Martori* (4 casos, el 0,52‰), *Peiró* (3 casos, el 0,39‰), *Pinyol* (5 casos, el 0,65‰), *Ramfort* (5 casos, el 0,65‰), *Riumalló* (3 casos, el 0,39‰), *Sanarench* (3 casos, el 0,39‰), *Santanach* (3 casos, el 0,39‰), *Sauné* (4 casos, el 0,52‰), *Saus* (4 casos, el 0,52‰), *Senach* (4 casos, el 0,52‰), *Sobirach* (3 casos, el 0,39‰), *Tàst* (3 casos, el 0,39‰), *Visà* (4 casos, el 0,52‰). Cognoms introduïts per immigrants provinents de la Corona d'Aragó exclosa Catalunya: *Fonollós* (3 casos, el 0,39‰), *Salazar* (3 casos, el 0,39‰), *Vinaraixa* (3 casos, el 0,39‰). Cognoms introduïts per immigrants provinents dels Regnes de Lleó i Castella i del Regne de Navarra: *Aranda* (3 casos, el 0,39‰), *Carrillo* (3 casos, el 0,39‰). Cognoms introduïts per immigrants provinents de la monarquia hispànica a Europa: *Aníbal* (3 casos, el 0,39‰), *Hortó* (3 casos, el

69. Segons L. MARCÓ I DACH, *Los judíos en Cataluña*, Barcelona, Destino, 1987, 1-307; i A. LASCORTZ, «Els jueus a les terres catalanes fins al 1492», *Diversia* 1, 2012, 40-68, l'expulsió dels jueus entre 1492 i 1493 suposà la sortida d'uns 3.000 individus de Catalunya. Emperò, bona part de la població jueva, preeminentment de caràcter urbà, ja s'havia convertida al cristianisme abans de l'expulsió, especialment a partir del pogrom de 1391. Respecte als moriscs, residien a Catalunya entre 7.000 i 8.000, majoritàriament a la zona de Tortosa i l'interior de Lleida. D'aquests, van ser expulsats definitivament uns 5.000, d'acord amb els treballs B. VICENT, *Minorías y marginados en la España del siglo XVI*, Granada, Diputación Provincial de Granada, 1987, 1-283; i M. ESPALZA, *Los moriscos antes y después de la expulsión*, Madrid, MAPFRE, 1992, 1-320.

0,39%). Cognoms introduïts per immigrants provinents de la resta d'Europa: *Messina* (3 casos, el 0,39%).⁷⁰

Cognoms fruit de la feminització del cognom patern: *Aguiló-Aguilona* (3 casos, el 0,39%), *Agustí-Agustina* (5 casos, el 0,65%), *Aimarich-Aimariga* (3 casos, el 0,39%), *Albert-Alberta* (3 casos, el 0,39%), *Alegret-Alegreta* (3 casos, el 0,39%), *Alemaný-Alemanya* (3 casos, el 0,39%), *Alfons-Alfonsa* (4 casos, el 0,52%), *Amat-Amada* (20 casos, el 2,61%), *Amigó-Amigona* (4 casos, el 0,52%), *Andreu-Andreua* (7 casos, el 0,91%), *Anglès-Anglesa* (3 casos, el 0,39%), *Argemir-Argemira* (3 casos, el 0,39%), *Arnau-Arnaua* (3 casos, el 0,39%), *Auger-Augera* (3 casos, el 0,39%), *Avellan-Avellana* (4 casos, el 0,52%), *Ballester-Ballestera* (3 casos, el 0,39%), *Baió-Baiona* (3 casos, el 0,39%), *Baró-Barona* (8 casos, el 1,04%), *Benet-Beneta* (4 casos, el 2,22%), *Berenguer-Berenguera* (4 casos, el 0,52%), *Bertran-Bertrana* (11 casos, el 1,44%), *Blanc-Blanca* (5 casos, el 0,65%), *Bo-Bona* (4 casos, el 0,52%), *Bonet-Boneta* (19 casos, el 2,48%), *Borràs-Borrassa* (8 casos, el 1,04%), *Borrell-Borrella* (7 casos, el 0,91%), *Bosch-Bosca-Boscana* (10 casos, el 1,31%), *Boter-Botera* (7 casos, el 0,91%), *Bover-Bovera* (6 casos, el 0,78%), *Brunet-Bureneta* (8 casos, el 1,04%), *Busquet-Busqueta* (6 casos, el 0,78%), *Cabot-Cabota* (3 casos, el 0,39%), *Cabrer-Cabrera* (3 casos, el 0,39%), *Calvet-Calveta* (12 casos, el 1,57%), *Carbó-Carbona-Carbonella* (31 casos, el 4,05%), *Carner-Carnera* (3 casos, el 0,39%), *Castany-Castanya-Castanyera* (10 casos, el 1,31%), *Castell-Castellera-Castellona* (4 casos, el 0,52%), *Cavaller-Cavallera* (4 casos, el 0,78%), *Cerdà-Cerdana* (8 casos, el 1,04%), *Colom-Coloma-Colomera* (7 casos, el 0,91%), *Conill-Conilla* (4 casos, el 0,52%), *Constans-Constansa* (3 casos, el 0,39%), *Cortés-Cortesa* (4 casos, el 0,52%), *Dauder-Daudera* (4 casos, el 0,52%), *Dolç-Dolça* (3 casos, el 0,39%), *Domingo-Dominga* (9 casos, el 1,04%), *Duran-Durana* (24 casos, el 3,13%), *Falcó-Falcona* (3 casos, el 0,39%), *Farran-Farrana* (6 casos, el 0,78%), *Febrer-Febrera* (3 casos, el 0,39%), *Ferrer-Ferrera* (65 casos, el 8,09%), *Fonoll-Fonolla* (5 casos, el 0,65%), *Forner-Fornera* (4 casos, el 0,52%), *Franc-Franca* (3 casos, el 0,39%), *Galceran-Galcerana* (3 casos, el 0,39%), *Gal·lí-Gal·liana* (4 casos, el 0,52%), *Gallard-Gallarda* (5 casos, el 0,65%), *Garau-Garaua* (3 casos, el 0,39%), *Gener-Genera* (12 casos, el 1,57%), *Genovés-Genovesa* (3 casos, el 0,39%), *Gibert-Giberta* (6 casos, el 0,78%), *Gilabert-Gilaberta* (16 casos, el 2,09%), *Ginestar-Ginestara* (6 casos, el 0,78%), *Gonsalvo-Gonsalva* (3 casos, el 0,39%), *Granell-Granella* (4 casos, el 0,52%), *Isern-Iserna* (4 casos, el 0,52%), *Joan-Joana* (6 casos, el 0,78%), *Jordà-Jordana* (9 casos, el 1,17%), *Jornet-Jorneta* (5 casos, el 0,65%), *Julia-Juliana* (12 casos, el 1,57%), *Lledó-Lledona* (3 casos, el 0,39%), *Leonard-Leonarda* (3 casos, el 0,39%), *Llobet-Llobeta* (11 casos, el 1,44%), *Llobard-Llobarda* (6 casos, el 0,78%), *Llorenç-Llorença* (6 casos, el 0,78%), *Maimó-Maimona* (3 casos, el 0,39%), *Mallol-Mallola* (12 casos, el 1,57%), *Marçal-Marçala* (3 casos, el 0,39%), *Marquès-Marquesa* (16 casos, el 1,57%), *Martí-Martina* (52 casos, el 6,92%), *Martorell-Martorella* (3 casos, el 0,39%), *Mascaró-Mascarona* (6 casos, el 0,78%), *Masó-Masona* (5 casos, el 0,65%), *Mateu-Mateua* (4 casos, el

70. Només es mostren aquells cognoms que tenen freqüència igual o superior a 3.

0,52‰), *Mauri-Maurina* (6 casos, el 0,78‰), *Miquel-Miquela* (7 casos, el 0,91‰), *Mir-Mira* (5 casos, el 0,65‰), *Miret-Mireta* (5 casos, el 0,65‰), *Mollet-Molleta* (3 casos, el 0,39‰), *Montserrat-Montserrada* (5 casos, el 0,65‰), *Morató-Moratona* (4 casos, el 0,52‰), *Morell-Morella* (8 casos, el 1,04‰), *Morer-Morera* (4 casos, el 0,52‰), *Oliver-Olivera* (4 casos, el 0,52‰), *Oriol-Oriola* (3 casos, el 0,39‰), *Orpí-Orpina* (5 casos, el 0,65‰), *Pagès-Pagea* (9 casos, el 1,17‰), *Parer-Parera* (4 casos, el 0,52‰), *Pascual-Pascuala* (5 casos, el 0,65‰), *Pastor-Pastora* (3 casos, el 0,39‰), *Perer-Perera* (5 casos, el 0,65‰), *Petit-Petita* (9 casos, el 1,17‰), *Pi-Pina* (3 casos, el 0,39‰), *Pons-Ponsa* (32 casos, el 4,18‰), *Pujol-Pujola* (17 casos, el 2,22‰), *Rosell-Rosella* (14 casos, el 1,83‰), *Rosselló-Rossellona* (4 casos, el 0,52‰), *Sabater-Sabatera* (20 casos, el 2,61‰), *Sabrià-Sabriana* (3 casos, el 0,39‰), *Sacristà-Sacristana* (3 casos, el 0,39‰), *Salvador-Salvadora* (9 casos, el 1,17‰), *Samsó-Samsona* (5 casos, el 0,65‰), *Simó-Simona* (9 casos, el 1,17‰), *Solà-Solana* (13 casos, el 1,70‰), *Sunyer-Sunyera* (5 casos, el 0,65‰), *Tarascó-Tarascona* (3 casos, el 0,39‰), *Tomàs-Tomasa* (4 casos, el 0,52‰), *Tintorer-Tintorera* (3 casos, el 0,39‰), *Uguet-Ugueta* (5 casos, el 0,65‰), *Umbert-Umberta* (3 casos, el 0,39‰), *Vadell-Vadella* (3 casos, el 0,39‰), *Valentí-Valentina* (7 casos, el 0,91‰), *Vallès-Vallesa* (3 casos, el 0,39‰), *Vaquer-Vaquera* (4 casos, el 0,52‰), *Vendrell-Vendrella* (7 casos, el 0,91‰), *Verdaguer-Verdaguera* (5 casos, el 0,65‰), *Viader-Viadera* (6 casos, el 0,78‰), *Vidal-Vidala* (57 casos, el 7,44‰), *Vilar-Vilara* (28 casos, el 3,65‰), *Viver-Vivera* (3 casos, el 0,39‰), *Xoriguer-Xoriguera* (4 casos, el 0,52‰).⁷¹

Cognoms pertanyents a possibles expòsits: *Bastard* (7 casos, el 0,91‰), *Bona-ventura* (2 casos, el 0,26‰), *Bord* (14 casos, el 1,83‰), *Deulofeu* (2 casos, el 0,26‰), *Trobat* (8 casos, el 1,04‰), *Ventura* (4 casos, el 0,52‰).

Cognoms pertanyents a lliberts: *Canyelles* (1 cas, el 0,13‰), *Castanyer* (1 cas, el 0,13‰), *Gordiola* (1 cas, el 0,13‰), *Hubach* (1 cas, el 0,13‰), *Pujol* (1 cas, el 0,13‰).

Canvis de cognomenació de caràcter públic: *Andreu-Amat* (1 cas, el 0,13‰), *Andreu-Duran* (1 cas, el 0,13‰), *Andreu-Morató* (2 casos, el 0,26‰), *Baille-Barba* (1 cas, el 0,13‰), *Batlle-Gallé* (1 cas, el 0,13‰), *Batlle-Molera* (1 cas, el 0,13‰), *Batlle-Valls* (1 cas, el 0,13‰), *Berenguer-Nadal* (2 casos, el 0,26‰), *Berenguer-Plana* (1 cas, el 0,13‰), *Berenguer-Plantí* (1 cas, el 0,13‰), *Bertran-Elevat* (1 cas, el 0,13‰), *Bertran-Moradell* (1 cas, el 0,13‰), *Bertran-Seriach* (1 cas, el 0,13‰), *Bofill-Bo* (1 cas, el 0,13‰), *Bofill-Gasch* (2 casos, el 0,26‰), *Bosch-Boldú* (1 cas, el 0,13‰), *Bosch-Vilar* (1 cas, el 0,13‰), *Bruguer-Guinart* (1 cas, el 0,13‰), *Bruguer-Mates* (1 cas, el 0,13‰), *Bruguer-Vidal* (1 cas, el 0,13‰), *Busquets-Canyelles* (2 casos, el 0,26‰), *Busquets-Pla* (2 casos, el 0,26‰), *Campins-Duran* (4 casos, el 0,52‰), *Carrerres-Alomar* (1 cas, el 0,13‰), *Carrerres-Sastre* (1 cas, el 0,13‰), *Castellar-Antich* (1 cas, el 0,13‰), *Castellar-Garau* (1 cas, el 0,13‰), *Castellar-Massat* (1 cas, el 0,13‰), *Corbera-Gual* (1 cas, el 0,13‰), *Corbera-Riambau* (1 cas, el 0,13‰), *Corbera-Sabater* (1 cas, el 0,13‰), *Corbera-Serra* (1 cas, el 0,13‰), *Costa-*

71. El primer cognom és l'arrel i el segon la seva feminització. Només es mostren aquells cognoms amb freqüència igual o superior a 3. Les combinacions entre cognoms emperò, poden ser inferiors a aquest nombre.

Alzina (2 casos, el 0,26%), *Costa-Gener* (1 cas, el 0,13%), *Costa-Gibert*, (1 cas, el 0,13%), *Costa-Recolons* (1 cas, el 0,13%), *Cruanyes-Castells* (4 casos, el 0,52%), *Dalmau-Miquel* (1 cas, el 0,13%), *Dalmau-Prats* (1 cas, el 0,13%), *Dalmau-Sabater* (1 cas, el 0,13%), *Estrany-Canals* (2 casos, el 0,26%), *Estrany-Torrents* (2 casos, el 0,26%), *Faner-Genera* (1 cas, el 0,13%), *Faner-Riera* (1 cas, el 0,13%), *Ferrer-Aragónés* (1 cas, el 0,13%), *Ferrer-Escarrer* (1 cas, el 0,13%), *Ferrer-Fornells* (3 casos, el 0,39%), *Ferrer-Jaume* (1 cas, el 0,13%), *Ferrer-Valls* (1 cas, el 0,13%), *Font-Coll* (1 cas, el 0,13%), *Font-Foix* (1 cas, el 0,13%), *Font-Gener* (1 cas, el 0,13%), *Font-Ribes* (2 casos, 0,26%), *Font-Vidal* (1 cas, el 0,13%), *Fornells-Ferrer* (1 cas, el 0,13%), *Fornells-Oller* (1 cas, el 0,13%), *Galvany-Torres* (3 casos, el 0,39%), *Garau-Auleda* (2 casos, el 0,26%), *Garau-Pagès* (1 cas, el 0,13%), *Garau-Rosselló* (3 casos, el 0,39%), *Gener-Fuster* (1 cas, el 0,13%), *Gener-Prats* (1 cas, el 0,13%), *Gibert-Balans* (1 cas, el 0,13%), *Gibert-Pons* (1 cas, el 0,13%), *Joan-Blanc* (1 cas, el 0,13%), *Joan-Blanes* (1 cas, el 0,13%), *Joan-Garau* (1 cas, el 0,13%), *Lledó-Roig* (3 casos, el 0,39%), *Llor-Morell* (2 casos, el 0,26%), *Llor-Valls* (1 cas, el 0,13%), *Major-Ametller* (2 casos, el 0,26%), *Marquès-Amat* (2 casos, el 0,26%), *Marquès-Cambó* (1 cas, el 0,13%), *Martí-Ferrer* (1 cas, el 0,13%), *Martí-Lleonard* (1 cas, el 0,13%), *Martí-Ros*, (1 cas, el 0,13%), *Mas-Llimòs* (1 cas, el 0,13%), *Mas-Malart* (1 cas, el 0,13%), *Mas-Vilalta* (1 cas, el 0,13%), *Mora-Coll* (1 cas, el 0,13%), *Mora-Moià* (1 cas, el 0,13%), *Noguera-Llobera* (1 cas, el 0,13%), *Noguera-Riera* (1 cas, el 0,13%), *Obach-Pach* (1 cas, el 0,13%), *Obach-Porta* (1 cas, el 0,13%), *Oliver-Bigues* (3 casos, el 0,26%), *Oriol-Pujol* (1 cas, el 0,13%), *Pasqual-Nicolau* (1 cas, el 0,13%), *Pasqual-Noguera* (1 cas, el 0,13%), *Pasqual-Vilar* (2 casos, el 0,26%), *Pere-Bruguet* (1 cas, el 0,13%), *Pere-Morera* (1 cas, el 0,13%), *Plana-Masnou* (1 cas, el 0,13%), *Pol-Gener* (2 casos, el 0,26%), *Pons-Arnau* (1 cas, el 0,13%), *Pons-Oriol* (1 cas, el 0,13%), *Pons-Pou* (1 cas, el 0,13%), *Pons-Vilanova* (1 cas, el 0,13%), *Pont-Llombart* (1 cas, el 0,13%), *Pont-Molí* (1 cas, el 0,13%), *Prat-Bosch* (1 cas, el 0,13%), *Prat-Puig* (1 cas, el 0,13%), *Prat-Seguer* (1 cas, el 0,13%), *Puig-Clavell* (1 cas, el 0,13%), *Puig-Congost* (1 cas, el 0,13%), *Puig-Pedros* (2 casos, el 0,26%), *Puig-Pibernat* (2 casos, el 0,26%), *Puig-Roca* (1 cas, el 0,13%), *Puig-Serra* (1 cas, el 0,13%), *Pujol-Llentiscar* (1 cas, el 0,13%), *Pujol-Papiol* (1 cas, el 0,13%), *Pujol-Vilajuana* (1 cas, el 0,13%), *Recort-Retort* (1 cas, el 0,13%), *Revella-Bartomeu* (1 cas, el 0,13%), *Revella-Revell*, (1 cas, el 0,13%), *Riera-Brossa* (1 cas, el 0,13%), *Riera-Puigvert* (1 cas, el 0,13%), *Riera-Riba* (1 cas, el 0,13%), *Riera-Viladecans* (1 cas, el 0,13%), *Roca-Morató* (1 cas, el 0,13%), *Roig-Gifré* (2 casos, el 0,26%), *Roig-Viader* (1 cas, el 0,13%), *Roldós-Boldú* (1 cas, el 0,13%), *Roldós-Jaumira* (2 casos, el 0,26%), *Ros-Lledó* (1 cas, el 0,13%), *Ros-Pujada* (1 cas, el 0,13%), *Ros-Recolons* (1 cas, el 0,13%), *Rovira-Bosch* (1 cas, el 0,13%), *Rovira-Costa* (2 casos, el 0,26%), *Rovira-Ferrer* (2 casos, el 0,26%), *Rovira-Pascual* (1 cas, el 0,13%), *Rovira-Riera* (2 casos, el 0,26%), *Rovira-Sabater* (1 cas, el 0,13%), *Sabater-Puig* (1 cas, el 0,13%), *Sabater-Saig* (1 cas, el 0,13%), *Sabater-Valldepera* (1 cas, el 0,13%), *Sabater-Vidal* (1 cas, el 0,13%), *Sala-Celler* (1 cas, el 0,13%), *Sala-Garau* (1 cas, el 0,13%), *Saladrigas-Torrent* (2 casos, el 0,26%), *Serra-Anglada* (1 cas, el 0,13%), *Serra-Gomis* (1 cas, el 0,13%), *Serra-Sastre* (1 cas, el 0,13%), *Solà-Lloreda* (1 cas, el 0,13%), *Solà-Pla* (2 casos, el 0,26%), *Soler-Font* (1 cas, el 0,13%), *Soler-Franquesa* (3 casos, el 0,39%), *Soler-Puig* (1 cas, el 0,13%), *Soler-Sabater*

(1 cas, el 0,13%), *Subirana-Gibernat* (1 cas, el 0,13%), *Sunyer-Alemaný* (1 cas, el 0,13%), *Sunyer-Oriach* (1 cas, el 0,13%), *Tomàs-Andreu* (1 cas, el 0,13%), *Tomàs-Mut* (1 cas, el 0,13%), *Tomàs-Tortell* (1 cas, el 0,13%), *Torrès-Torró* (1 cas, el 0,13%), *Torres-Solanes* (1 cas, el 0,13%), *Torrella-Marata* (1 cas, el 0,13%), *Torrella-Sentmenat* (1 cas, el 0,13%), *Vall-Velert* (3 casos, el 0,39%), *Vell-Rovira* (1 cas, el 0,13%), *Vell-Veí* (1 cas, el 0,13%), *Vidal-Cubells* (1 cas, el 0,13%), *Vilar-Corbera* (1 cas, el 0,13%), *Vilar-Ullart* (1 cas, el 0,13%), *Vilar-Vives* (1 cas, el 0,13%), *Vilardell-Pedrós* (1 cas, el 0,13%), *Vilardell-Noguera* (1 cas, el 0,13%).⁷²

72. Només es mostren les combinacions d'aquells cognoms amb freqüència igual o superior a 3. El primer cognom correspon al cognom del marit i el segon el del pare del marit.